

ПЕДАГОГІКА

УДК 378.14.015.62

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/21.167174>

Сергій БЕЛЯЄВ,

orcid.org/0000-0003-1272-2038

*кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки, психології та менеджменту
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
(Харків, Україна) belyaev_12@rambler.ru*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ЦІЛЕЙ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ДО РОЗРОБКИ І ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Викладені положення розкривають нові можливості гнучкого визначення цілей професійної підготовки з урахуванням надбань сучасних методологічних підходів до організації освітнього процесу. Ураховуючи переваги компетентнісного і системного підходів, доведено необхідність їх процедурної інтеграції в процесі визначення цілей фахової підготовки майбутніх учителів до розробки і використання педагогічних технологій. У такій спосіб забезпечується конкретизація цілей фахової підготовки та створення достатньої основи для формування структурно-логічної схеми професійної педагогічної підготовки до розробки і використання педагогічних технологій.

Ключові слова: компетентнісний підхід, системний підхід, професійна педагогічна підготовка, процедурна інтеграція.

Serhij BELYAEV,

orcid.org/0003-1272-2038

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Professor of Department of Pedagogics, Psychology and Management
Kharkiv humanitarian pedagogical academy
of the Kharkiv regional soviet
(Kharkiv, Ukraine) belyaev_12@rambler.ru*

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF DETERMINATION OF AIMS OF SYSTEM OF PROFESSIONAL PREPARATION OF TEACHER ARE TO DEVELOPMENT AND USE OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES

In the floor open up position about new possibilities of flexible determination of aims of professional preparation taking into account acquisitions of the modern methodological going near organization of educational process in accordance with modern scientific theories and legislative requirements.

The necessity of passing to competencies approach in organization of educational process is determined modern normative documents in relation to the management of education the system. His positions give high-quality description the purchased knowledge's, abilities, professionally to important qualities. It stipulates the use of positions of competencies approach in determination of aims of professional preparation of future teachers.

At the same time with it there is a scientific theory to examine the system of professional preparation from position of approach of the systems in education. It provides the account of difficult aims of professional preparation on the even stages of organization of educational process with providing of logic and sequence in the choice of the noted aims.

Account of advantages of competencie and system approaches grounds for conclusions about a necessity them procedural integration in the process of determination of aims of professional preparation of future teachers to development and use of pedagogical technologies. The specification of aims of professional preparation and creation of sufficient basis is by such method provided for forming structurally logical charts of professional pedagogical preparation to development and use of pedagogical technologies.

By the method of the «sequential contributions» of procedural integration system and competencies approaches there is a specification and construction of hierarchy of aims of professional preparation. A transition from «global» determination of purpose of professional preparation to «stage» provides the specification of model of specialist. Formulated at «stage level» of purpose of professional pedagogical preparation effectively go into detail the sets of necessary compe-

tencies (knowledge's, abilities, professionally important qualities). Together it provides logic of successive accumulation of necessary and sufficient knowledge's, abilities, tuning on productive professional activity in a choice, development and introduction of pedagogical technologies. The chains of competencies provide the successive decoupling of the aims generalized at stage level, opening by such method possibilities for the specification of aims of the separate semantic modules, themes, employments.

Key words: *competencies approach, approach of the systems, professional pedagogical preparation, procedural integration.*

Постановка проблеми. Зміни наукових підходів до вивчення закономірностей організації освітнього процесу від особистісно-діяльнісного до системного, технологічного і компетентнісного відкрили перспективні напрямки їх об'єднання в ключову тенденцію розуміння організації зазначеного процесу як цілісної системи. Еволюційні процеси підсилюються інноваційними тенденціями в педагогічній практиці, що об'єднані численними спробами упровадження в різні підсистеми системи освіти відомих та нових педагогічних технологій, які з більшою ефективністю вирішують навчальні, виховні, управлінські задачі. У зв'язку із цим постає питання визначення цілей і змісту професійної підготовки майбутніх вчителів до розробки і використання педагогічних технологій.

Аналіз досліджень. Пошуки шляхів упровадження педагогічних технологій призвели до виникнення концепцій розуміння суті технологічного підходу в освіті: інструментальної – використання технічних засобів навчання (В. Бухвалов, Б. Ліхачов, В. Паламарчук), комунікативної – створення алгоритмізованих систем взаємодії учасників освітнього процесу і специфічно представленого навчального матеріалу, що забезпечує поетапне оволодіння знаннями, оцінки власних досягнень (В. Беспалько, І. Зязюн, Б. Скіннер, В. Сластьонін, В. Монахов, М. Чошанов), системної – представляє педагогічну технологію в якості цілісної системи досягнення запланованих результатів (М. Кларін, В. Давидов, Г. Селевко, П. Мітчел), інтерактивної – забезпечує режим діалогу з навчальними комп'ютерними засобами навчання (А. Вовк, А. Гріник, А. Гумєнюк, А. Неминуца, О. Теплицький). Одночасно із цим якість професійної підготовки фахівців прийнято оцінювати категоріями компетентнісного підходу в освіті (Т. Байбара, Н. Бібік, В. Болотов, В. Кальней, В. Краєвський, В. Серіков, А. Хуторський, С. Шишов).

Метою статті є розгляд можливостей процедурної інтеграції методологічних підходів у визначенні цілей професійної підготовки майбутніх учителів до розробки і використання педагогічних технологій.

Виклад основного матеріалу. У визначенні цілей професійної підготовки ми виходили

з наміру розглядати її цілісною, інтегрованою у фахову підготовку системою, яка передбачає прогнозованим результатом сформовані знання і вміння добирати об'єктивно необхідні і достатні освітні технології, а також розробляти індивідуальні методичні прийоми впровадження освітніх технологій, власні педагогічні технології тощо.

Нами було з'ясовано, що під час визначення цілей науковці торкаються загальних вимог, які описують модель випускника з позиції загально-професійних знань, умінь, особистісних якостей (В. Беспалько, Б. Вульф, Т. Ільїна, О. Леонтьєв, Г. Полякова, С. Рубінштейн, В. Сластьонін). Оскільки в процесі формування умінь і навичок відбувається розвиток особистості суб'єкта діяльності, що визначає формування системи відповідних компетентностей, а ефективність функціонування педагогічної системи знаходиться в прямій залежності від ступеня конкретизації спектру цілей фахової підготовки випускника, то й методологічними основами визначення цілей фахової підготовки мають бути положення компетентнісного і системного підходів в освіті.

Перевагою системного підходу (роботи В. Беспалька, І. Блауберга, Д. Гвішиані, Ю. Конаржевського, Н. Кузьміної, В. Садовського, Г. Серікова, В. Сластьоніна, О. Субетто, Е. Юдіна, В. Якуніна) виступає можливість формалізувати професійну діяльність і трансформувати її в модель підготовки фахівця – інтегральну характеристику системи знань, умінь і навичок. При цьому конкретизовані цілі освітнього процесу мають описуватись із допомогою зрозумілих і доступних для вимірювання параметрів прогнозованого результату; їх обґрунтування відбувається на підставі аналізу майбутньої професійної діяльності фахівця, що надалі виступатиме основою відбору елементів змісту навчального матеріалу та встановлення системи смислових взаємозв'язків між ними.

Проведене дослідження основних підходів до визначення цілей професійної педагогічної підготовки дає підстави дійти висновку, що запропоноване В. Беспальком (Беспалько, 1989) об'єднання вимог чіткості і однозначності формулювань, можливості об'єктивного контролю ступеня досягнення мети терміном діагностичності в межах системного підходу забезпечує необхідний

фільтр для виділення складових елементів загальної мети, які відповідають за утворення системи, в тому числі у ході вдосконалення педагогічної системи

Вимоги діагностичності визначення мети, які виводяться із базових умов оптимізації (Ю. Бабанський, В. Беспалько, М. Данилов, Л. Занков, Т. Ільїна, Ф. Корольов, І. Огородников, М. Скаткін, Н. Талізїна) і формулюються в системному аналізі (А. Уємов, Е. Юдін, В. Садовський), сприяють структуруванню системи цілей фахової підготовки з приведенням її в стан оптимального поєднання обов'язкових і достатніх елементів, унеможливають організацію професійної підготовки на основі декларативно визначених цілей вивчення окремих дисциплін, що не мають конкретизованого змісту частин системи професійної підготовки до розробки і використання педагогічних технологій. Діагностично визначена мета є вузько спрямованою; зрозумілою, досяжною; висновок про точність її визначеності може бути зроблений на підставі однозначної оцінки ступеня реалізації, що, у свою чергу, стає критерієм для вибору змістових модулів під час формування змісту освітньої програми підготовки фахівця, виходячи із спектру конкретизованих цілей – складових частин комплексної цілі професійної педагогічної підготовки. Ієрархічно структурований комплекс конкретизованих цілей, що підпорядковуються на глобальному рівні меті професійної підготовки до розробки і використання педагогічних технологій, забезпечує формування системи змістових модулів на основі критерію доцільності та професійної необхідності, забезпечує формування конкретизованої у відповідності до сучасних вимог наскрізної програми професійної підготовки впродовж терміну навчання в закладі вищої освіти.

Рівень глобального визначення мети професійної підготовки майбутніх учителів до розробки і використання педагогічних технологій спирається на типові задачі педагогічної діяльності (загальнопрофесійну, викладацьку, виховну, методичну, управлінську, організаторську), типові вміння (комунікативні, організаторські, прикладні, перцептивні, динамічні, креативні, прогностичні, конструктивні, діагностичні, аналітичні), функції педагогічної діяльності (діагностичну, орієнтаційно-прогностичну, конструкторсько-проектвальну, організаційну, інформаційно-пояснювальну, комунікативно-стимулюючу, дослідницько-творчу, аналітико-оцінювальну).

Система цілей професійної підготовки вчителя на етапному рівні уточнюється внаслідок

конкретизації складових частин процесу розробки і використання педагогічних технологій: накопичення системи знань про суть та особливості упровадження педагогічних технологій, про умови та можливості їх застосування, про вимоги щодо правильності їх вибору. Система загальних професійних умінь внаслідок цього має бути відкоригованою шляхом виділення системи вмінь використовувати відомі педагогічні технології на підставі детального аналізу умов і доцільності їх запровадження, формування методичного комплексу прийомів упровадження педагогічних технологій.

Формування системи знань про шляхи та умови модернізації і адаптації освітніх технологій, що зумовлюється перманентними змінами в цілях, завданнях, змісті професійної педагогічної діяльності, визначає необхідним формування системи умінь здійснювати модернізацію і адаптацію педагогічних технологій на основі аналізу їх потенційних можливостей у вирішенні конкретизованих педагогічних задач із якісно вищими показниками ефективності. Комплекс цілей в такий спосіб розширюється за рахунок визначення метою професійної підготовки формування аналітичних умінь, а також формування комплексу методичних прийомів щодо адаптації і модернізації педагогічних технологій.

Складовою частиною системи цілей професійної підготовки до розробки і використання педагогічних технологій є формування системи знань щодо шляхів, вимог, умов розробки нових педагогічних технологій на підставі сформованих загальних знань про суть технологічного підходу в освіті, спектр наявних педагогічних технологій у разі об'єктивної відсутності потенційно ефективних технологічних рішень педагогічних задач. Комплекс методичних прийомів з упровадження педагогічних технологій, їх адаптації і модернізації в даному випадку доповнюється системою вмінь творчо-пошукового характеру, які є за своїми ознаками відповідають діям «педагогів-винахідників» (Дичківська, 2004: 28) і мають результатами «педагогічні відкриття» (Дичківська, 2004: 25) в галузі педагогічних технологій.

На рівні оперативного визначення цілей відбувається конкретизація мети вивчення окремих навчальних дисциплін, структурно-логічна схема вивчення яких відповідає послідовним етапам підготовки майбутніх учителів до розробки і використання педагогічних технологій. Завдання визначення системи цілей фахової підготовки майбутніх учителів ускладнюється чітко вираженою суб'єктивністю у виборі педагогічних технологій:

формування індивідуального методичного комплексу прийомів упровадження, адаптації, модернізації, розробки педагогічних технологій, формування професійно важливих якостей разом із специфікою професійної педагогічної діяльності зумовлюється індивідуальними характеристиками особистості майбутнього вчителя, налаштованістю на інноваційну педагогічну діяльність.

Із позиції компетентнісного підходу в освіті визначення цілей професійної підготовки майбутніх учителів до розробки і використання педагогічних технологій відповідає викладеним у «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки» (Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, 2013) ідеям оновлення цілей і змісту освіти як пріоритетним напрямом реформування національної системи освіти. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців в освітньому процесі закладу вищої освіти стали предметом наукових досліджень В. Баркасі, Н. Бібік, І. Бондаренко, М. Васильєвої, Л. Ващенко, С. Вітвицької, І. Гудзик, І. Дроздової, О. Дубасенюк, А. Журавльова, М. Левківського, О. Локшина, А. Маркової, Г. Мухамедзянкової, О. Овчарук, Л. І. Парашенко, Л. Петровської, О. Пометун, Л. Пуховської, О. Савченко, Н. Саєнко, С. Сисоєвої, Н. Тализіної, С. Трубачева, Л. Шевчук. Основними чинниками, що спричинили дослідження питань формування професійної компетентності, О. Савченко (Савченко, 2010) вважає пріоритетність освіти в сучасному світі, а також залежність інших показників життя від якості отриманої освіти. Зазначені чинники зумовлені: переходом до інформаційного суспільства в глобальних вимірах із змінами в пріоритетах, що передбачає перехід від простого накопичення знань, умінь, навичок до формування вміння навчатись, оволодіння навичками пошуку інформації, формування здатності до самонавчання впродовж життя; глобалізаційними процесами в різних сферах життєдіяльності особистості і суспільства, що вимагає створювати умови для набуття особистістю здатності інтегруватись до соціуму, самовизначатись тощо.

Конкретизація цілей сучасної вищої школи відбувається шляхом виходу за межі традиційного накопичення особистістю професійних умінь у бік усвідомлення вчителем своєї ролі в суспільстві, розвитку умінь творчого застосування знань на практиці, критичного осмислення отриманих результатів професійної діяльності, що тягне за собою зміни поглядів стосовно формування змісту освіти. У межах компетентнісного підходу метою вищої освіти І. Зязюн визначає становлення

цілісної і цілеспрямованої особистості, готової до вільного гуманістично орієнтованого вибору і індивідуального інтелектуального зусилля, що володіє багатофункціональними компетентностями (Зязюн, 2005: 13).

Два аспекти переходу на компетентнісно орієнтовану професійну підготовку визначає Л. Коваль: модернізація змісту професійної освіти, що передбачає його відбір і структурування з одночасним визначенням результативної складової частини освітнього процесу (набуття компетентностей); забезпечення формування в учителів умінь цілеспрямовано формувати в учнів ключові та предметні компетентності (Коваль, 2009: 46).

О. Савченко (Савченко, 2010) зазначає, що зростання значення компетентності майбутнього фахівця є актуальною тенденцією і зумовлюється відмінностями компетентного фахівця від кваліфікованого: він реалізує у своїй роботі професійні знання, уміння та навички; завжди саморозвивається та виходить за межі своєї дисципліни; цінує свою професію. У той же час слід зазначити, що принциповою позицією традиційних підходів до формування системи професійних знань, умінь, навичок є орієнтація особистості на постійне підвищення свого професійного рівня впродовж життя, прагнення до самоосвіти тощо. У зв'язку із цим робимо висновок, що особливості визначення цілей фахової підготовки в межах компетентнісного підходу полягають у виділенні серед них в якості ключової розвитку здібностей до професійної самоосвіти впродовж життя. Компетентнісний підхід доповнює конкретизовані за умовними етапами підготовки цілі професійної педагогічної підготовки, акцентуючи увагу на самоосвітньому, творчому, активному характері здобутих знань та умінь із відкритою перспективою самоосвітньої діяльності, що відповідає формуванню системи професійно важливих якостей фахівця на етапному рівні діагностично визначеної мети професійної підготовки майбутніх учителів до розробки і використання педагогічних технологій.

Питання формування професійно важливих якостей у системі професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій мають базові спільні ознаки з розглянутим І. Дичківською (Дичківська, 2004) поняттям інноваційного потенціалу, зміст якого складають: високий інтелектуальний та культурно-естетичний рівень, освіченість; гнучкість мислення; психологічна свобода та готовність використовувати нові методи у своїй професійній діяльності; здатність генерувати нові ідеї, підходи.

Інноваційний потенціал визначає спрямованість педагога на реорганізацію своєї діяльності з орієнтацією на майбутнє на основі постійної переоцінки цінностей й конструктивних дій щодо оновлення принципів, форм, методів організації освітнього процесу; накопичення знань про інноваційні освітні процеси, розуміння їх сутності, формування вмінь реалізовувати на практиці оригінальні педагогічні підходи та моделювати нові на основі органічного поєднання елементів окремих інноваційних технологій [170].

Методом послідовних внесків процедурної інтеграції системного і компетентнісного підходів (Morgan D., 2013) етапний рівень діагностичного визначення мети професійної підготовки ефективно деталізується наборами необхідних компетентностей (знань, умінь, професійно важливих якостей), що відповідають логіці послідовного накопичення необхідних і достатніх знань, умінь, налаштованості на розробку і впровадження освітніх технологій. Ланцюги компетентностей забезпечують послідовну декомпозицію узагальнених на етапному рівні цілей, відкриваючи в такий спосіб можливості для конкретизації цілей окремих змістових модулів, тем, занять.

Одночасно із цим система професійно важливих якостей розширюється за рахунок виділення складовою частиною комплексу цілей професійної педагогічної підготовки до розробки і використання освітніх технологій спрямованості на підвищення професійного рівня, самоосвіти

впродовж життя у вимірах освоєння нових педагогічних технологій, розробки власних технологічних рішень для розв'язання педагогічних задач у межах завдань та функцій професійної педагогічної діяльності.

Висновок. Процедурна інтеграція положень системного, компетентнісного у формуванні цілей професійної підготовки майбутніх учителів до розробки і використання педагогічних технологій представляє інтегрований на глобальному рівні комплекс цілей блоків навчальних дисциплін, під час вивчення яких відбувається послідовне накопичення системи спеціальних знань, умінь, професійно важливих якостей.

Метою професійної підготовки ми визначаємо комплекс взаємопов'язаних цілей: розуміння суті системного, технологічного, компетентнісного підходів в освіті; знання принципів відмінностей між технологією і методикою; знання теоретичних та практичних підвалин технологізації освітнього процесу; формування вмінь оновлювати індивідуальний комплекс методів і прийомів виконання професійних задач, ураховуючи сучасні вимоги; створення настанови на відкритість до нових наукових теорій, авторських розробок, навчання впродовж життя тощо; формування вмінь вибору методів та прийомів впровадження нових педагогічних технологій, розробки методичних комплексів, моделювання методичних рішень у відповідності до нормативних вимог використання окремих наукових підходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии. М.: Педагогика, 1989. 192 с.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник. К.: Академвидав, 2004. 352 с.
3. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
4. Савченко О. П. Компетентнісний підхід у сучасній вищій школі. Педагогічні видання / е-журнал «Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку» / Поточні номери журналу та їх автори / Випуск №3 [2010] / Компетентнісний підхід у сучасній вищій школі. URL: http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n3_2010_st_16/.
5. Зязюн І. А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи // Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи: монографія. К.; Глухів: РВВ ГДПУ, 2005. С. 10–18.
6. Коваль Л. В. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи: технологічна складова: монографія. Донецьк: Юго-Восток, 2009. 375 с.
7. Morgan D. Integrating qualitative and quantitative methods: A Pragmatic approach. Thousand Oaks, CA: Sage Publications. 2013. 288 p.

REFERENCES

1. Bepalko V. P. Slahaemie pedahohycheskoi tekhnolohy. – M.: Pedahohyka, 1989. – 192 s.
2. Bepalko V. P. The terms of pedagogical technology. – M.: Pedagogy/ 1989/ – 192 pp. [in Russian]
3. Dychkivska I. M. Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii: Navchalnyi posibnyk. – K.: Akademvydav, 2004. – 352 s.
4. Dychkivska I. M. Innovative Pedagogical Technologies: Textbook. – K.: Akademvydav, 2004. – 352 pp. [in Ukrainian].
5. Natsionalna stratehiia rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
6. The National Strategy for the Development of Education in Ukraine until 2021 [in Ukrainian].
7. Savchenko O. P. Kompetentnisnyi pidkhd u suchasni vyshchii shkoli. Pedahohichni vydannia / e-zhurnal «Pedahohichna nauka: istoriia, teoriia, praktyka, tendentsii rozvytku» / Potochni nomery zhurnaln ta yikh avtory/

.....
Vypusk № 3 [2010] / Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni vyshchii shkoli. URL: http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n3_2010_st_16/.

8. Savchenko O. P. Competency approach in modern high school. Pedagogical editions / e-journal "Pedagogical science: history, theory, practice, trends of development" / Current issues of the journal and their authors / Nr 3 [2010] / Competency approach in modern high school [in Ukrainian].

9. Ziaziun I. A. Filosofiia postupu i prohnozu osvitnoi systemy // Pedagogichna maisternist: problemy, poshuky, perspektyvy: monohrafiia. – K.; Hlukhiv : RVV HDPU, 2005. – S. 10–18.

10. Zyazun IA. Philosophy of progress and forecast of the educational system // Pedagogical skill: problems, searches, perspectives: monograph. – K. ; Glukhiv: RVV GDPU, 2005. – P. 10-18. [in Ukrainian].

11. Koval L. V. Profesiina pidhotovka maibutnikh uchyteliv pochatkovoi shkoly: tekhnolohichna skladova : monohrafiia. – Donetsk: Yuho-Vostok, 2009. – 375 s.

12. Koval L.V. Professional training of future teachers of elementary school: technological component: monograph. – Donetsk: South-East, 2009. – 375 p [in Ukrainian].

13. Morgan D. Integrating qualitative and quantitative methods: A Pragmatic approach. – Thousand Oaks, CA: Sage Publications. 2013. – 288 p.